

Thys museum i 100 år

Af Svend Sørensen, Museet for Thy og Vester Hanherred

”Der er næppe nogen anden landsdel i Danmark, der i den grad er præget af oldtidsminder som Thy.” Sådan lød det, da Museet for Thy og Vester Hanherred 7. juni 2005 fejrede, at det var nøjagtigt 100 år siden, man første gang åbnede for publikum. Ordene kom fra Steen Hvass, direktør for Kulturarvsstyrelsen, som er den statsinstitution, der i dag har det overordnede ansvar for at værne om Danmarks kulturarv. Steen Hvass sagde videre:

”Overalt hvor man færdes heroppe, ser man de kuplede bronzealderhøje på bakkedragene, hvor højene præger landskabet og vidner om, at Thy dengang hørte til landets rigeste områder. Thyboernes historie afspejler sig i museets viden og i samlingerne. Særlig husker jeg en af landets største oldtidssamlinger med især utrolig mange bronzealdergenstande.”

Med disse ord kan man roligt sige, at Thys museum har fået det blå stempel. Det har i de forløbne 100 år formået at være et samlingspunkt - i konkret forstand ved at indsamle ting, men også i overført betydning ved at opbygge en solid konto i den lokale vidensbank. Gravhøjene, bondegården, købmandshjemmet og herskabsvillaen er taget i forvaring, skærmet mod tidens nedbrydende kræfter for nu at sige det lidt flot.

Men man må ikke tro, at oprettelsen af et museum var det første tegn på en lokalhistorisk interesse. Det var snarere den midlertidige kulmination på en udvikling, som gærede allerede i 1800-tallet. Før museet blev oprettet, var enkeltpersoner i kontakt med Nationalmuseet, som de samarbejdede med. Fra Sydthy kan man for eksempel nævne lærer Johs. Nielsen, der virkede som lærer på Randrup skole indtil 1895. Hans indsats er omtalt i Sydthy Årbog 1998.

Det var også en lærer, der kom til at stå i spidsen for opbygningen af et museumsvesen i Thy. Han hed Peder Laurits Hald (f. 1872),

uddannet som lærer i Ranum og fra år 1900 lærer ved Thisted Borgerskole. I 1903 blev han udpeget til at opbygge et museum, der som nævnt åbnede to år senere. Han fortsatte som leder af museet indtil sin død i 1958. Impone- rende!

P. L. Hald blev sat på sin livsopgave af Historisk Samfund for Thy og Han Herred. Da man stiftede ”samfundet” i 1903, var det med hovedformålet at få oprettet et museum. For at opnå statsstøtte blev museet i 1915 formelt gjort til en selvstændig institution, men i realiteten var museet og Historisk Samfund to sider af samme sag. Indtil sin død i 1933 var redaktøren af Thisted Amts Tidende, M. Aaberg, både formand og kasserer begge steder. Hvis P. L. Hald var far til barnet (museet), så stod Aaberg fadder og var dets myndige værge. Først efter hans død førte museet sin egen forhandlingsprotokol.

Da museet blev udskilt fra Historisk Samfund, havde ”samfundet” det som hovedopgave at udgive en historisk årbog, der første gang udkom i 1906. Men der har vi sammenfaldet igen, idet det var P. L. Hald, der sad på museet og redigerede årbogen.

I mere end 50 år i træk (1934-86) hentede Historisk Samfund sin formand i Vestervig. Først læge Toft, derefter skoleinspektør Riis-Olesen og advokat Lund-Sørensen. Siden 2001 har Kristian Visby fra Ettrup været formand.

Under stadig opbygning

Museets første udstilling åbnede i kælderen på den nybyggede Teknisk Skole i Kr. Koldsgade i Thisted. I 1915 fik museet skøde på nabohuset, Skolegade 9, hvor man åbnede for publikum i 1917. Tingene blev igen pakket i flyttekasser i 1939, da man skiftede til museets nuværende adresse, Jernbanegade 4. Det førømtalte ”barn” havde altså sin barndom i Teknisk Skole, ungdommen i Skolegade, mens

Huset i Skolegade, hvor der var museum i mellemkrigsårene.

voksenalderen endnu udspiller sig i Jernbanegade. Huset her arvede museet efter kaffegrosserer Spangberg, der byggede det som privat villa i 1924.

Men hvem var denne Spangberg? Jo, han stammede såmænd fra Sydthy, hvor han blev født 1859 som søn af en fattig skrædder i Ydby. Han kom i købmandslære i Ydby og senere i Thisted hos J. P. Jacobsens svoger, konsul Andersen, der havde forretning på hjørnet af Amtsstræde og Vestergade. Blev så bestyrer for købmand Dige i Øsløs, var et par år i København, før han igen vendte tilbage til Thisted. Her var han først agent for sit firma i København, men i 1895 startede han eget kaffebrænderi. Han cyklede rundt i begyndelsen og oparbejdede i de næste 40 år en indbringende virksomhed.

Det var et stort arbejde for P. L. Hald at få museet indrettet i Spangbergs hus. Han nærmede sig nu de 70 og gik på pension fra sin stilling som leder (viceinspektør) af Østre Skole på Munkevej. Han var blevet enkemand i 1933, og da han i 1942 flyttede fra museet i Jernbanegade til boligblokkene på Tingstrupvej, fik han Helene Pedersen som husbestyrerinde. Hun blev hurtigt inddraget i museumsarbejdet og overtog på et tidspunkt arbejdet som kustode. Helene fik tidligt lært at tage fat. Hun voksede op i Skyum i en familie med 17 børn og måtte allerede som 9-årig ud at tjene. Navnet Thinggaard var knyttet til familien, selv om det ikke stod på hendes dåbsattest.

Arbejdet som kustode fortsatte Helene med efter Halds død, og hun var i denne periode en stor støtte for hans afløser, lærer Signe Gjøde-

sen. Som leder blev frk. Gjødesen lidt af en overgangsfigur, fordi sygdom efterhånden nedsatte hendes arbejdsevne. Hun havde dog assisteret P. L. Hald i mange år, så hendes indsats er værd at mindes. Efter den kommunale strukturændring i 1970 blev det muligt for bestyrelsen at få hævet det offentlige tilskud, så der kunne ansættes en leder med en museumsfaglig uddannelse. Det blev den 28-årige arkæolog Jette Kjær, som tiltrådte 1971.

Helene Pedersen nåede at sætte Jette Kjær ind i mange praktiske ting omkring museet, inden hun stoppede i 1974, to år før sin død. Men en ny tid var på vej. Jette Kjærs tid som leder skulle vise sig at blive præget af den ekspansion, som landet over satte sit præg på museumsverdenen. Samfundet var præget af så stærke forandringer, at man måtte gøre noget for at bevare de historiske levn. Folk med forskellige håndværksmæssige og boglige forudsætninger blev ansat og sikrede, at museumsvesenet i Thy kunne følge med tiden. Jette Kjær fortsatte som leder, indtil hun pr. 1. januar 2003 blev afløst af Jytte Nielsen, der indtil da var afdelingsleder på Heltborg Museum.

Udstillingsmæssigt har museet udvidet, idet flere filialer er kommet til. Allerede i 1970 overtog man administrationen af Skjoldborgs Hus i Øsløs, der blev indrettet som museum i 1961. I 1979 åbnede en museumsafdeling i bygningerne ved Hanstholm Fyr og i en kanonstilling ved Molevej. Med virkning fra 1. januar 1994 valgte Hanstholm Kommune at trække sig ud af det økonomiske museumssamarbejde. Som en form for erstatning fik Museet for Thy og Vester Hanherred en afdeling i Vorupør, hvor man i 2000 åbnede museum i et nedlagt bådeværft.

Kunstafdelingen på Heltborg Museum åbnede 1991. I Sydthy var der desuden indrettet skolemuseum 1980-93 på Lindalsminde Skole ved Vestervig, og i sommeren 2005 kunne man åbne et gammelt fiskerhus i Agger som museum. Måske bliver det næste store tiltag en udvidelse af Spangbergs hus i Jernbanegade, hvor der arbejdes med planer for en underjordisk udvidelse mod syd.

Med de øgede offentlige tilskud var en selv-

supplerende bestyrelse efterhånden ude af takt med tiden, og i 1986 tages der hul på en strukturændring. Det sker bl.a. med oprettelsen af støtteforeningen "Museets Venner" – stiftet i begyndelsen af 1987. Dermed var der skabt et demokratisk grundlag for tilgang til museets bestyrelse.

I 1990'erne løb bestyrelsen ind i problemer med museets struktur. Hanstholm valgte at stå alene, og det førte til en styrkelse af den politiske repræsentation i bestyrelsen. Ifølge den nye struktur fik bestyrelsen et flertal af politikere. Den nuværende bestyrelse på 9 medlemmer er efter en vedtægtsændring i 1997 sammensat således: 3 er valgt af Thisted Byråd og 2 af Sydthy Kommunalbestyrelse. 1 medlem er valgt af "Museets Venner", 1 medlem af Historisk Samfund og 1 medlem af Egnshistorisk Forening for Sydthy. Endelig er der en medarbejderrepræsentant i bestyrelsen. Ingrid Vang sidder i bestyrelsen som formand for "Museets Venner", og Eigil T. Andersen har afløst Elly Mardal som repræsentant for Egnshistorisk Forening for Sydthy.

Læge Kjær, Hurup

Læge Vilhelm Kjær er én af pionererne i museets historie. Han var praktiserende læge i Hurup 1905-26 og derefter amtslæge i Viborg. Blev i 1908 indvalgt i bestyrelsen for Historisk Samfund og engagerede sig i museets arbejde, ikke mindst på det arkæologiske område. Hans indsats for udgravningen af jernalderbopladsen i Ginnerup er omtalt andetsteds i årbogen. I 1953 modtog museet en samling af oldsager efter Vilhelm Kjær. Den er ordnet i et veloplyst katalog, der når op til nr. 930. Med samlingen fulgte en protokol med oplysninger om udgravninger, bl.a. fra Sydthy i 1908 og 1909.

Det var dog ikke kun på det arkæologiske felt, læge Kjær var en hjælp for museet. For eksempel indleverede han i 1909 en 100 år gammel, broderet tegnebog af silke. Den havde tilhørt Ane Pedersdatter, der i mange år ejede "Østergård" i Kobberø. I 1912 afleverede han til museet en hat, der minder om de høje hatte, herrerne brugte i vid udstrækning engang. Men denne hat havde tilhørt Else Marie Chri-

I 1981 blev Tove Jakobsen fotograferet med museets høje kvindehat. Senere blev billedet anvendt som postkort.

stensdatter. Hun blev født 1811 i Ettrup og døde i Heltborg 1891. Hatten er 22 cm høj og har med skyggen en diameter på 31 cm. Den er fremstillet af hareskind og betegnes som en "hårhårshat" (harehårshat).

Især i årene fra ca. 1820 til 1860 var det på mode blandt vestjyske kvinder at gå med høj hat. Skikken er kendt fra området omkring Ringkøbing til og med Vester Hanherred. I Aalborg var hatten derimod ikke kendt. Her kunne det ligefrem være farligt at være høj i hatten. Det fortælles, at når kvinderne fra Arup kom til Aalborg, kastede gadedrengene sten efter deres høje hatte. Den høje kvindehat kom uden tvivl sydfra, hvor den langt tilbage i tiden har været kendt i området ved Rhinen og i Holland. Mange jyske kvinder kunne sikkert takke studene for deres høje hatte.

Maleren Martinus Rørbye besøgte i 1830 Thisted, hvor han boede hos sin onkel, amtmand Faye. På sin skitseblok har han fastholdt kvinderne med de høje hatte, og i sin dagbog skrev han om et besøg i Vestervig: "En stor Mængde Bønder og Bondepiger havde indfundet sig, og det var et ganske artigt skue at se de fleste Fruentimmer at bære Hatte ovenover deres Hovedpynt."

Læge Toft, Vestervig

84 år gammel, 19. juni 1961, døde Peder E. Toft, der indtil en måned før sin død var formand for Historisk Samfund. Han, der var købmandssøn fra Thisted, kom efter lægeeksamen til Vestervig, hvor han 1906 blev udnævnt til sygehuslæge. Hans efterfølger som formand for Historisk Samfund, H. A Riis-Olesen, skrev i sin nekrolog, at Vestervig sygehus under hans ledelse oplevede en renæssance, som i høj grad var tiltrængt.

Toft var en flittig leverandør til museets samlinger. Han havde selv en righoldig oldsamling, som efter hans død tilfaldt museet. "Gang på gang gik han i brechen for restaurerings- og udgravningsarbejder," skriver Riis-Olesen. Na-

Læge Toft, Vestervig. Formand for Historisk Samfund 1934-61.

tionalmuseets folk fandt ofte vej til Vestervig – de vidste, at dr. Toft fulgte deres virke med glødende interesse. Det gjaldt ikke mindst restaureringen af Vestervig kirke 1919-21 og udgravningen af Sct. Thøgers kirke i 1941.

Det var læge Tofts fortjeneste, at museet i 1961 fik fremstillet en kopi af et jernalderhus til den nette pris af godt 9.000 kr. Desværre nåede han ikke at se huset udstillet. Men med Riis-Olesens ord: ”Han var en Cato, der gentagne gange udbød: For øvrigt bør der være et Ginneruphus på museet.” Huset har i de seneste år været på magasin, men hentes frem her til juleudstillingen i 2005.

Læge Toft var en god gesandt for museet i Sydthy. Som et eksempel på hans handlekraft kan nævnes en episode fra 1937, dengang der blev anlagt en ny landevejsbro tæt ved Gl. Ørum voldsted. Da det kom læge Toft for øre, at der var gjort fund under arbejdet, mødte han op for at få syn for sagen. Som det var typisk for tiden, var det ikke usædvanligt i bogstaveligste forstand at sætte pris på tingene. Det indebar, at ”doktoren” måtte frem med pungen og betale arbejdsmændene for deres fund.

Det kendteste fra Tofts besøg i Ørum er et stykke af en stridshandske fra middelalderen. Den har i mange år været et af de markante fund i museets udstilling. Samlingen indbefatter også hestesko, et brudstykke af en spade, en jernring med krog samt en samling af randskår og stykker af træ.

Det var ikke kun jordfundne ting, læge Toft skaffede til museet. Også billedkunst havde han sans for. Det var således gennem ham, at museet i 1941 erhvervede et maleri af kunstneren Marius Hammann, som var født i Thisted. Det blev købt af kunstnerens enke og forestiller en kvinde i en have med bistader.

I 1943 indleverede læge Toft flere ting til museet. Det mest bemærkelsesværdige er, at de har stået i Agger i det hus, som nu kan besøges på Frilandsmuseet i Lyngby. Der er tale om en bismervægt af træ og en økse (entrebil) samt et træspyd med jernspids fra kystmilitstens tid i begyndelsen af 1800-tallet. Militsten begyndte som et frivilligt korps, men fik ved en ”plakat” i 1801 officiel status. Hovedformålet var at

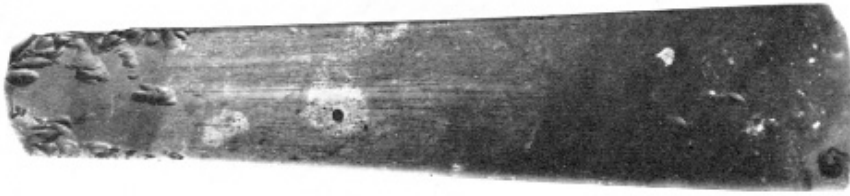
afværge plyndringer ved strandkanterne og beskytte ”egne arnesteder”, inden Landeværnet nåede frem. I Thisted Amt fik amtmand Faye udfærdiget 1.500 ens stikvåben til brug i kystmilitsten, der havde sin særlige betydning under krigen mod England 1801-14. Et af disse våben kom altså til at stå i huset i Agger.

Museet har lignende primitive våben, som blev fremstillet til ”Slavekrigen” i 1848. Det var dengang, man troede, at fanger i tugthuset i Rendsborg (slaverne) var brudt ud og hærgede og plyndrede op gennem Jylland. Folk samlede sig ved Limfjordens overfartssteder bevæbnet med primitive våben. Aktionen blev dog hurtigt afblæst - der var kun tale om et rygte!

Sjælden flintøkse

Den 22. oktober 1984 var lidt af en festdag på Thisted Museum. Fra Handrup i Sydthy havde man besøg af Daniel og Stinne Larsen, der fejrede deres diamantbryllup. Samme dag havde Stinne 80 års fødselsdag, og det var hendes ønske at markere begivenhederne med et museumsbesøg.

Med sig havde ægteparret en meget flot, 32 cm lang flintøkse, der blev fundet på deres ejendom i 1928. Siden havde familien hæget

Øksen fra Handrup kan nu ses i oldtidsudstillingen på Thisted Museum.

om den, selv om den havde fået lov til at rejse en tur til Nationalmuseet for at blive fotograferet.

De lange og slanke flintøkser stammer fra første del af bondestenalderen. Først og fremmest blev de anvendt som skovøkser, når træerne for 5-6.000 år siden måtte vige til fordel for agre til korndyrkning. Økserne findes i både sleben og usleben form.

Øksen fra Handrup udmærker sig ved at være hulslebet på begge sider. Siderne buer altså indad i modsætning til næsten alle andre, hvor siderne runder udad. Slibningen har givet den slanke økse fra Sydthy en sjældnen, elegant udformning, der leder tankerne hen på en pyngetgenstand snarere end et arbejdsredskab.

Fyrtøjet

Museets 100 års jubilæum markeres med et væld af arrangementer, ja et sandt festfyrværkeri. Til at antænde lunten har man også det helt rigtige, nemlig et godt gammeldags fyrtøj. Det fik nummeret B 275, da det i sommeren 1942 blev indleveret til museet.

Fyrtøjet stammer fra boet efter brødrene Niels og Jens Korsgaard Nielsen, Bedsted, tidligere Grurup. 11 andre museumsnumre har samme oprindelse. Det drejer sig bl.a. om en kobberpande, en sølvske, et sjal og et silkeforklæde.

Det gamle fyrtøj består af en messingbeholder med forskydelig bund samt et fladt, ringformet ildstål. Beholderen er beregnet til opbevaring af fyrsvamp, altså svamp til at fyre med. Det er en svampeart, som vokser på bøgetræer. Den blev gennemvædet med en salpeteropløsning for at lette antændingen, som blev fremkaldt ved at slå gnister med ildstålet mod et stykke flint.

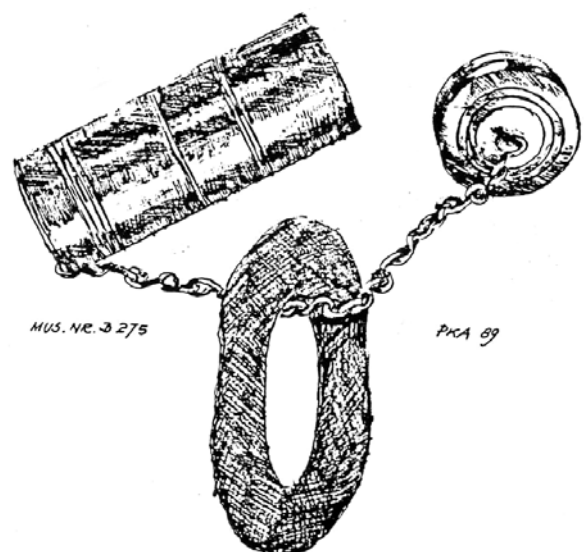
Som fyrtøj kunne man også anvende en snaplås, der blev brugt til at antænde krudtet i

en flintbøsse. Her blev gnisten fremkaldt af en hane, der slog et stykke flint mod en stålplade med krudt. Det er sikkert sådan et fyrtøj, der optræder i H. C. Andersens eventyr af samme navn. Digteren har også skrevet om den lille pige med svovlstikkerne, som blev opfundet i 1826 af en engelsk apoteker. De var dog meget let antændelige, og først omkring 1840 fik vi her i landet tændstikker, som vi kender dem.

Apropos H. C. Andersen, så har museet fejret fødselsdag i selskab med den kendte digter, der dog har 100 år mere på bagen. Hans kendteste omtale af et museum er fra "Prinsessen på Ærten", hvor det hedder: "Og ærten kom på kunstammeret, hvor den endnu er at se, dersom ingen har taget den."

Hvis ærten skulle være bortkommet, så har museet en fuldgyldig erstatning. Den har været en del af museets jubilæumsudstilling og er fundet ved Smedegård i Nors sogn. Der har den ligget i godt to tusinde år – det er indtil videre danmarkrekord.

"Se, det var en rigtig historie!"

Fyrtøj, museumsnummer B 275, tegnet af Per Kohrtz Andersen.